

Универзитет у Нишу
Правни факултет

**ЗБОРНИК РАДОВА СТУДЕНАТА
ДОКТОРСКИХ СТУДИЈА ПРАВА**

Vol. IV

Ниш, 2016.

ЗБОРНИК РАДОВА
СТУДЕНАТА ДОКТОРСКИХ СТУДИЈА ПРАВА
Vol. IV

Издавач

Правни факултет Универзитета у Нишу

За издавача

Проф. др Саша Кнежевић, декан

Главни и одговорни уредници

Проф. др Саша Кнежевић

Проф. др Небојша Раичевић

Технички уредник

Ненад Милошевић

Штампа

„Медивест“ Ниш

Тираж

100

ISBN 978-86-7148-224-0

Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 18000 Ниш,
Трг Краља Александра 11, Тел: 018/500-221, <http://www.prafak.ni.ac.rs>

ЕКОНОМСКА НЕЈЕДНАКОСТ И ПРЕРАСПОДЕЛА²

Апстракт: Економска неједнакост, као централна тема овог рада, јесте један од основних разлога за државну интервенцију. Данас, она представља савремену „болест“ свих држава света, без обзира да ли су оне привредно и економски стабилне или не. Разлози који доводе до њеног настанка и све већег раста јесу многобројни, а сви они утичу на раст државног интервенционизма. Држава ће одговарајућом интервенцијом настојати да ублажи последице економске неједнакости, подстакне привредну активност, обезбеди нова радна места, спроводи активну социјалну политику према вулнерабилним групама грађана. На располагању држава има неке од следећих мера: минималне плате; трансферна плаћања; негативни порез на доходак; помоћ у робама и услугама. Свака од тих интервенција у циљу решавања проблема економске неједнакости не може се посматрати изоловано, већ искључиво у садејству са њеним осталим облицима, и то, не само унутар граница једне државе, већ и на глобалном плану, кроз различите облике регионалног и међународног повезивања држава.

Кључне речи: економска неједнакост, државна интервенција, прерасподела.

Увод

Човек, као природно и друштвено биће, тежи задовољавању својих потреба, које се мењају, у зависности од економских, социјалних, културних и технолошких могућности стања у друштву. Процеси урбанизације и индустријализације утицали су да се обим и квалитет људских потреба прошири, али је временом наметнута и тежња да друштво организова-

1 aleksandarmihajlovic91@yahoo.com

2 Чланак „Економска неједнакост и прерасподела“ настао је као резултат ангажовања аутора на пројекту „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, евиденциони број пројекта: ОИ 179046, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

но, путем институција, омогући задовољавање нараслих потреба и онда када појединци то сами тешко или уопште не могу да чине (Костић, 1997: 223). Управо у тим ситуацијама када задовољавање одређених потреба појединца превазилази његове способности или могућности, пре свега материјалне, држава ће интервенисати и настојати да задовољи минимум неопходних потреба.

Савремени начин живота, технолошка открића и достигнућа, развој комуникационих система, као и бројне друге промене у друштву, условиле су различите потребе људи. Неке од њих се нису могле замислити пре десет, двадесет или више година, али су готово увек постојале потребе за одређеним добрима која су предуслов, *conditio sine qua non*, за живот и опстанак појединца, породице и друштва у целини. На пример, ту спадају: питка пијаћа вода, обезбеђивање права на зараду тј. запошљавање, здравствена заштита, обавезна вакцинација против одређених врста заразних болести, образовање, заштита од насиља у породици, заштита особа са инвалидитетом, правна сигурност итд. То практично значи да су савремени начин живота и функционисање модерних држава незамисливи без *интервенисања државе, тј. државне интервенције*.³

Садржај државне интервенције, с економског становишта, усмерен је на стварање одређеног амбијента за тржишну утакмицу која подразумева слободу и иницијативу предузећа и појединца, као и на остваривање других економских циљева. С обзиром на несавршеност *тржишта*,⁴ у погледу регулисања односа у процесу материјалне репродукције друштва, држава, путем својих мера – својом интервенцијом, отклања неке од његових недостатака, али и поставља економске циљеве које реализује применом различитих мера и различитим активностима (Божић, Голубовић, Божић Миљковић, 2013: 48). Постоје разноврсна теоријска схватања,⁵ која су истовремено била примењивана у пракси, или се и даље примењују, а везана су за схватање и тумачење државне интервенције.

Државни интервенционизам у капиталистичким земљама, у савременом смислу речи, настаје у другој половини XIX века, да би се ширио и развијао у првим деценијама XX века, и после Велике светске економске кризе

3 *Интервенција* (лат. *interventio*) означава мешање, посредовање, улазак трећег лица у неки спор у улози судије или посредника; мешање једне државе у послове друге; *фин.* посредовање на берзи у сврху одржавања курса хартија од вредности; *трг.* примање туђе менице на себе; *вој.* улажење у рат; *мед.* захват (најчешће хируршки) ради лечења (Вујаклија, 1991: 345).

4 *Тржиште* је механизам путем кога се повезују продавци и купци, с намером да размењују робе и услуге (Николић, Мојашевић, 2015: 131).

5 Више о теоријама државне интервенције у: Беговић, Лабус, Јовановић, 2014: 411-447.

коначно постао *владајућа економска концепција* у данас, тржишно развијеним привредама. Садржај и пракса тог интервенционизма различити су од земље до земље, и у различитим временским раздобљима једне исте земље. Међутим, треба указати да је он већ деценијама прихваћен као *неопходан услов* функционисања и развоја привреде, и да је представљен одређеним активностима државе, као што су: ограничавање извесних приватно-својинских права; ограничавање слободе уговарања; активирање антимонополског законодавства; социјално законодавство и социјална политика; ширење класичних јавних функција државе у областима образовања, културе, здравства, саобраћаја, информисања; предузимање мера подстицања привредних активности; примена дотација и субвенција; предузимање посебних мера у циљу отклањања незапослености; национализација дела привреде (Божић, 2009: 71-72).

Облици државне интервенције у привреди јесу различити, и остварују се кроз: *стварање правног оквира привређивања; куповином и продајом роба и услуга; трансферним плаћањима; и, спровођењем макроекономске политике.*⁶

Економска неједнакост, као централна тема овог рада, јесте један од основних разлога за државну интервенцију. Данас, она представља савремену „болест“ свих држава света, без обзира да ли су оне привредно и економски стабилне или не. Разлози који доводе до њеног настанка и све већег раста јесу многобројни, а сви они утичу на раст државног интервенционизма. Држава ће одговарајућом интервенцијом настојати да ублажи последице економске неједнакости, подстакне привредну активност, обезбеди нова радна места, спроводи активну социјалну политику према вулнерабилним групама грађана. Свака од тих интервенција у циљу решавања проблема економске неједнакости не може се посматрати изоловано, већ искључиво у садејству са њеним осталим облицима, и то, не само унутар граница једне државе, већ и на глобалном плану, кроз различите облике регионалног и међународног повезивања држава. Држава неће интервенцију спроводити произвољно и *ad hoc*, већ на плански начин, унапред уређен и нормиран одговарајућим правним прописима. То ће дати легитимитет активностима које држава спроводи и обезбедити једнак третман према свима, према којима су мере интервенисања упућене.

1. Друштвена и правна (не)једнакост

Први елементи *социјалне* (друштвене) *диференцијације* настају са појавом човека и друштва, тј. са настанком људске хорде којој је претходила жи-

6 Више о облицима државне интервенције у: Николић, Мојашевић, 2015: 168-178.

вотињска хорда. Познато је да се на челу људске хорде налазио физички најјачи и, по правилу, најстарији мушкарац. Захваљујући његовој физичкој снази (моћи), он је себи приуштио најлепше женке и најбоље парче меса. То је у ствари била прва привилегија и неједнакост (Марковић, 1997: 53).

Упркос чињеници да човечанство сања и прижељкује друштвену једнакост, да је она саставни део политичких програма политичара, да се различите организације на међународном и регионалном нивоу залажу за њено успостављање, она је судбина појединца, његове породице и пратећа појава савременог, класног и противуречног друштва (Јакшић, 1997: 161).

Постоје различита теоријска гледишта о друштвеној неједнакости. Француски филозоф Жан Жак Русо (Jean-Jacques Rousseau) међу првима се бавио питањима социјалне неједнакости. Он је сматрао да је неједнакост међу људима и *биолошки заснована*, „јер је установљена природом, а састоји се у разлици у годинама, здрављу, телесној снази, особинама духа и душе“. Разлика између ове и друштвено створене неједнакости јесте и у томе што ова друга садржи различите повластице које неки људи уживају на уштрб других, и због тога су богатији, угледнији, моћнији, па су и у прилици да захтевају и послушност од других. Талкот Парсонс (Talcott Parsons) као родоначелник савременог функционализма сматра да „неједнакост у моћи и у угледу користи свим припадницима друштва“ (Јакшић, 1997: 161-162).

Појавом постсоцијализма настале су огромне промене. Изневерене су многе идеје о изградњи новог, бескласног и хуманистичког друштва. Комунисти су изневерили пролетере за рачун својих интереса. Пролетери, уместо да буду „гробари“ капитализма, они су постали гробари пролетера. Многи теоријски постулати о изградњи праведнијег, слободнијег, солидарнијег и срећнијег друштва, „у коме је слободни развитак сваког појединца услов слободног развитка за све“, занемарени су и потиснути на сметлиште историје и заборав (Јакшић, 1997: 162).

Историјски посматрано, борба за *правну једнакост* трајала је доста дуго, и још увек траје. Многи су примери правне неједнакости у прошлости, али и данас. Рецимо, неједнак положај жена и мушкараца у остваривању права гласа (активног и пасивног), ропство, дискриминација у свим појавним облицима, слобода кретања, подела на друштвене сталеже и уживање одређених права ексклузивно резервисаних само за припаднике одређене друштвене класе.

Француска буржоаска револуција и њен слоган „*Liberté, égalité, fraternité*“, тј. „Слобода, једнакост, братство“ поставили су темеље модерног грађанског друштва, заснованог на демократском и уставном поретку, у коме су сви једнаки.

Једнакост јесте једна од *правних вредности* које познаје теорија права.⁷ Она је тесно повезана са *слободом*, јер само слободни људи истински могу да буду једнаки. Додуше, једнаки могу да буду и робови, али бити једнак са стварима није исто што и бити једнак у слободи и људској општости. Такву људску изврност омогућава управо слобода. Зато, када се каже једнакост, мисли се пре свега на друштвену једнакост слободних људи или на правну једнакост у могућности уживања слободе. У демократији у којој су људи грађани, тј. субјекти овлашћења и обавеза, једнакост значи да су они *формалноправно једнаки*, што се нарочито види када су у питању њихове једнаке обавезе према праву. Таква „правна једнакост је можда праведна, али нико на свету неће моћи да је претвори у чињеницу“ (Оноре де Балзак) (Вукадиновић, Митровић, Трајковић, 2012: 292-293).

Управо споменута формалноправна једнакост оличена је у чувеној одредби *Универзалне декларације о људским правима*⁸ која гласи да се „Сва људска бића рађају слободна и једнака у достојанству и правима“. Ова одредба, иако декларативног карактера, постала је *основни постулат* међународног права и садржана је у уставима, законима и другим правним прописима демократских држава.

Пренето на терен тржишне привреде, ова одредба практично има *идентично значење*, и подразумева да сви учесници тржишне утакмице морају имати једнак третман.⁹ Потребно је стварати услове за *фер тржишну утакмицу*, са једнаким шансама за све њене учеснике. Тај захтев довео је до настанка посебне области права, *Права конкуренције* (Антимонополско право), а шире и *политике заштите конкуренције*. Њихов циљ јесте заштита конкуренције, као основне претпоставке за успешно функционисање привреде. У одређеним случајевима држава може у складу са одговарајућим правилима да делује и помогне субјекте који не могу у потпуности да се носе са конкурентским притиском током тржишне утакмице, на пример, доделом субвенција у складу са релевантним прописима.

7 Поред једнакости, у правне вредности убрајају се и: *правда, правичност, слобода, људско достојанство, сигурност, ред, мир, целисходност, делотворност* и тзв. *техничке правне вредности*. Више о правним вредностима у: Савић, 2011.

8 Универзална декларација о људским правима, члан 1. „Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства“.

9 На пример, Устав Републике Србије у члану 84. у ставу 1. и 2. предвиђа: сви имају једнак правни положај на тржишту; забрањени су акти којима се, супротно закону, ограничава слободна конкуренција, стварањем или злоупотребом монополског или доминантног положаја.

2. Економска неједнакост

Међу највеће изазове савремене привреде сврставају се: дугорочна тенденција растуће неједнакости међу људима; расподела дохотка и богатства; незапосленост; као и други показатељи неједнакости (приступ здравству, образовању, искорењивање неписмености и сл). Указивање на повезаност економске неједнакости и незапослености опредељено је чињеницом да ове појаве доводе до *смањења* нивоа животног стандарда и *повећања* сиромаштва. Након дугог периода занемаривања, већа пажња питањима неједнакости постала је актуелна деведесетих година XX века, пошто је, током осамдесетих, већ дошло до повећања доходовних разлика. Другим речима, обновљени интерес за питања економске неједнакости резултат је *битно погоршаних* импликација дистрибуције дохотка у савременој привреди, до којих је дошло током последње две деценије XX, и на почетку XXI века. Повећано интересовање за ова релевантна питања привреде и друштва, опредељено је, неспорно, и утицајем *глобалне економске кризе* на функционисање савремених привреда, као и на укупан друштвени живот (Лековић, 2015: 81-82).

О последицама економске неједнакости, пише се не само у бројним студијама, већ и у званичним извештајима Уједињених нација (УН), Светске банке (СБ) и Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД). Тако се у Извештају хуманог развоја Уједињених нација (Human Development Report, United Nations, 2014) наглашава да се људска права крше не само репресијом, тероризмом и другим политичко-милитарним утицајима, већ и *нефер економским структурама* које стварају огромне економске неједнакости. Негативно дејство неједнакости одражава се како на економске перформансе, тако и на стабилност друштва, али и на политички амбијент. Управо због утицаја на економске, друштвене, социјалне и политичке услове, разматрање кључних питања неједнакости од посебне је важности за креаторе економских, као и осталих политика. То су разлози због којих је неопходно да се питање неједнакости постави у средиште економске анализе (Лековић, 2015: 82).

Економску неједнакост можемо дефинисати као „*суштински диспаритет, при којем једни имају одређене могућности економског избора, док су другима те могућности ускраћене*“ (Ray, 1998: 170). Економска неједнакост најчешће се изражава преко две кључне варијабле – *богатства* или *дохотка*. Економисти обично праве разлику између ових варијабли образлажући да прва (богатство) представља *величину стања* (stock), док друга има карактер *тока* (flow). Међутим, за обе ове променљиве стоји исти концепт „*контроле над коришћењем оскудних ресурса друштва*“ (Obsberg, 1984: 9).

Иако се у први план приликом проучавања економске неједнакости истичу неједнакост у доходу и расподели богатства, битан фактор њеног настанка јесте и *неједнакост на тржишту рада*. Економска наука се у овом подручју усмерава пре свега на анализе процеса усклађивања понуде и тражње рада, различитих форми сегментације тржишта и зараде. У економији постоје различите традиције у анализи тржишта рада, међутим, доминантну позицију свакако има приступ *неокласичне теорије тржишта рада*. Овај приступ, који поједини аутори означавају као „приступ вођен принципом ефикасности“ (engl. *efficiency-driven*), полази од претпоставке класичног, „*ортодоксног*“, ¹⁰ приступа о савршено конкурентском тржишту, на коме актери – радници и предузећа – имају савршене информације, максимизирају користи од зарада и нису у могућности индивидуално да утичу на цену рада која се на датом тржишту успоставља. Зараде реагују на промене у понуди и тражњи рада, а радници могу слободно да се крећу у одговору на ове промене између различитих делова тржишта рада. Тржиште рада личи на тржиште осталих роба, па се добро развијена теорија цена може применити и на анализе појава на тржишту рада, посебно у области процеса успостављања цене рада (Kalleberg, Sorensen, 1979: 354).

Такође, посебну пажњу у проучавању економске неједнакости привлачи и гледиште о *неједнаким могућностима*. Његов творац, нобеловац и економиста Амартја Сен (Amartya Sen) премешта нагласак са неједнаке дистрибуције дохода или богатства на *могућност деловања*. Сен тврди да заправо оно што треба уједначити између појединаца јесте способност да се делује. То је способност да се обављају одређене врсте задатака, неопходне за нормалан живот – да се буде здрав, писмен, способан да се креће итд. Тако је Сен идентификовао, као етички важно, људско стање између поседовања добара и уживања благостања. Сен је дефинисао *могућности* (*sarability*) као скуп потенцијалних деловања које особа може да оствари, и тврдио да правда захтева само изједначавање могућности између појединаца. Наиме, важно је да су људима једнако доступни скупови опција између којих треба да изврше избор, а не да су једнаки резултати њиховог избора. У том смислу постоји велика разлика између особе која гладује због немогућности да купи храну и оне која штрајкује глађу. Обе могу имати исти ниво дневног уноса калорија, мада су њихове могућности веома различите. Сенев приступ инспирисао је Програм Уједињених нација за развој (United Nations Development Programme) да изгради приступ

10 Под *ортодоксном економијом* најчешће се подразумева доминантна неокласична економија (енглески често означена као *mainstream economy*), док се у *хетородоксне економске правце* сврставају нова политичка економија, институционална економија, социјална економија, феминистички приступи у економији и сл. (Бабовић, 2010: 31).

хуманог развоја, као алтернативни приступ проучавања развоја у односу на водећу економију (Бабовић, 2010: 38).

Како би се утврдила делотворност примене одређених политика у циљу смањења неједнакости, потребно је вршити *мерења економске неједнакости*¹¹ и *поредити их са претходним резултатима. Равномерност расподеле дохотка, мери се Џини (Gini) коефицијентом.*¹² Тај коефицијент узима вредност између 0 (потпуно егалитарна расподела дохотка – сви појединци имају исти доходак) и 1 (целокупан доходак у једном друштву присваја само један појединац). Самим тим, што је *нижа вредност* Џини коефицијента, расподела дохотка је *равномернија*, односно *пораст вредности* тог коефицијента указује на *пораст неравномерности* расподеле дохотка, односно *пораст економске неједнакости* (Беговић, Лабус, Јовановић, 2014: 435-436).

Светска банка (World Bank) врши мерења и одређује вредност Џини коефицијента за све државе света. На пример, у *Србији* је Џини коефицијент *2010. године* износио *29,7*. Светска банка користи јединицу 0 да означи савршену једнакост у расподели, а јединицу 100 да означи савршену неједнакост у расподели.¹³ Индикатори које Светска банка користи приликом мерења Џини коефицијента јесу: агрикултура и развој села; ефикасност додељене помоћи; климатске промене; економија и раст; образовање; енергија и рударство; животна средина; спољни дуг; финансијски сектор; пол; здравље; инфраструктура; сиромаштво; јавни сектор; приватни сектор; наука и технологија; друштвени развој; социјална заштита и рад; трговина; и, урбани развој.¹⁴

3. Механизми прерасподеле као начини ублажавања последица економске неједнакости

Како би се омогућило ублажавање економске неједнакости, изазване неравномерном расподелом дохотка и богатства, држава спроводи

11 Више о мерењима економске неједнакости и критеријумима који се употребљавају приликом мерења у: Јовановић Гавриловић, 2013: 131-149.

12 Поред Џини коефицијента који се најчешће употребљава, постоје и други нумерички показатељи: *коефицијент варијације; стандардна девијација логаритма; Теилов индекс (Theil Index); Аткинсонова мера доходних разлика; ранг; и, Кузнетсов коефицијент (Kuznets Coefficient)*. О њима више у: Јовановић Гавриловић, 2013: 139-149.

13 Вредност Џини коефицијента за Србију преузета: 13. 4. 2016. <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?page=1>

Више о вредностима Џини коефицијента за друге државе света у различитим временским периодима, на означеној адреси.

14 Светска банка (World Bank) <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?page=1>

одговарајућу државну интервенцију, тј. државну политику. Многи сматрају да је расподела дохотка и богатства одређена комбинацијом економских и социјалних фактора. *Економски фактори* подразумевају продуктивни принос појединаца, количину и квалитет технологије, расподелу власништва, личне инвестиције у људски капитал и сл. *Социјални фактори* подразумевају пол, расу и класу. Ипак, мишљења се разликују о томе колико су важни ови социјални фактори. С једне стране, конзервативни економисти истичу да постојећа расподела дохотка и богатства углавном одражава економски допринос појединаца. С друге стране, либерални и радикални економисти наглашавају да је расподела детерминисана социјалним факторима, укључујући расподелу моћи (Попов, Станковић, 2012: 19).

Држави на располагању стоји више механизма да утиче на смањење економске неједнакости, сиромаштва и других бројних негативних појава као последица економске неједнакости. То су: *минималне плате; трансферна плаћања; негативни порез на доходак; помоћ у робама и услугама*.¹⁵ Ниједна од ових мера државне интервенције није савршена, морају се примењивати пажљиво уз *ослушкивање* како тржиште реагује на њихову примену.

Минималне плате. Заступници утврђивања минималне плате ову меру посматрају као начин да се помогне сиромашним радницима, а да при томе држава нема никакав трошак. Критичари истичу да се на овај начин погоршава положај оних којима се помоћ пружа. За нискоквалификоване раднике, и оне без искуства, висока минимална плата повећава плату изнад нивоа равнотеже понуде и тражње. Међутим, минимална плата, изнад равнотежног нивоа, повећава трошкове предузећа и смањује тражњу за радом. Резултат ове државне мере јесте већа незапосленост. Радници који остају запослени, имају корист од овако одређених виших плата, али су незапослени у лошијој позицији, јер много теже могу наћи посао. У исто време, и неки запослени губе посао, јер њихови послодавци немају интереса да им исплаћују више плате (Николић, Мојашевић, 2015: 354). Минимална плата регулише се *колективним уговором*.¹⁶ У Републици Србији чланом 111. ст. 1. Закона о раду¹⁷ предвиђено је да запослени има

15 Више у: Николић, Мојашевић, 2015: 353-356.

16 *Колективни уговор* јесте писмени споразум који се односи на услове рада и запослења између, с једне стране, послодаваца, групе послодаваца, односно једне или више организација послодаваца и, с друге стране, једне или више репрезентативних организација радника или представника заинтересованих радника, правоваљано изабраних и опуномоћених, саобразно националним прописима (Симоновић, 2014: 115-116).

17 Закон о раду, *Сл. гласник РС*, 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14.

право на минималну зараду за стандардни учинак и време проведено на раду. Минимална зарада одређује се на основу минималне цене рада утврђене у складу са овим Законом, времена проведеног на раду и пореза и доприноса који се плаћају из зараде. Чланом 112. Закона предвиђено је да се цена минималне зараде утврђује одлуком *Социјално-економског савета*¹⁸ *основаног за територију Републике Србије*.

Трансферна плаћања. Држава може повећати животни стандард сиромашних, путем финансијске помоћи, која повећава њихове дохотке. Ова помоћ пружа се самохраним мајкама, болеснима, особама са инвалидитетом, незапосленима и другим особама којима је помоћ неопходна. Основна критика на рачун ове помоћи јесте да *дестимулише* радноспособне становнике да се труде да пронађу посао на тржишту рада (Николић, Мојашевић, 2015: 355). Наиме, долази до појаве моралног хазарда, где примаоци социјалне помоћи постају пасивни, незаинтересовани да пронађу посао, јер знају да ће примати новчану помоћ, а истовремено неће сносити никакве последице ако не покушају да се радно ангажују и остваре зараду мимо онога што им држава даје. Питања везана за услове и критеријуме доделе социјалне помоћи, регулисани су Законом о социјалној заштити.¹⁹

Негативни порез на доходак. Негативни порез²⁰ на доходак јесте порески систем који прикупља приход од високодоходних породица и пружа новчану помоћ нискодоходним породицама. Многи економисти бране допуњавање доходака сиромашних, употребом негативног пореза на доходак. У складу са овом политиком, високодоходне породице плаћају порез, базиран на њиховим дохоцима, док нискодоходне породице примају новчану помоћ, односно „плаћају“ „негативни порез“ (Николић, Мојашевић, 2015: 355).

Помоћ у робама и услугама. Сиромашнима се помоћ може пружити директно, доделом одређених роба и услуга, које повећавају њихов животни

18 *Социјално-економски савет* оснива се у циљу успостављања и развоја социјалног дијалога у питањима од значаја за остваривање економских и социјалних слобода и права човека, материјалног, социјалног и економског положаја запослених и послодаваца и услова њиховог живота и рада, развоја културе преговарања, подстицања мирног решавања колективних радних спорова, развоја демократије и издавања часописа, брошура и других публикација из делокруга свог рада (члан 3. Закона о социјално-економском савету). Закон о социјално-економском савету, *Сл. гласник РС*, 125/04.

19 Закон о социјалној заштити, *Сл. гласник РС*, 24/11.

20 Проф. Јован Ловчевић дефинише *порез* као инструмент јавних прихода којим држава од субјеката под својом пореском влашћу принудно узима средства, без непосредне противуслуге, у сврху покривања својих финансијских потреба и постизања осталих јавних, првенствено економских и социјалних циљева (Ловчевић, 1991: 75).

стандард. На пример, држава може дати сиромашнима бонове²¹ којима могу куповати храну, пружати им здравствену заштиту, обезбеђивати им смештај и сл. Заступници овакве помоћи тврде да она омогућава да сиромашни добију оно што им је најпотребније. Заговорници новчане помоћи²² тврде да држава не може знати које робе и услуге су најпотребније сиромашнима, и из тог разлога је боље дати им новац да обезбеде себи шта им је најпотребније (Николић, Мојашевић, 2015: 355-356).²³

4. Закључак

Економска неједнакост јесте трајно обележје свих друштвених система, укључујући либералне демократије које су отворено привржене идејама једнакости као интегралном делу грађанских права. У пракси, међутим, показало се да се једнакост тешко постиже. У систему слободног тржишта, неједнакости су неизбежна последица (Гиденс, 2005: 340). Држава настоји да својим интервенционизмом ублажи последице економске неједнакости, међутим, то није увек праћено позитивним (очекиваним) резултатима. Интервенисање у смислу недобровољне прерасподеле, може довести до дестимулисања учесника на тржишту да обављају привредну активност, и смањења тржишне ефикасности, а корисници трансферних плаћања могу

21 Пример примене програма купона за храну у САД, и утицај на потрошњу породица које примају такву помоћ, више у: Варијан, 2013: 28-29.

22 Треба указати да облик државне интервенције, као давање новчане помоћи социјално угроженим грађанима, не представља државну помоћ у смислу Закона о контроли државне помоћи. То из разлога што држава не утиче на који начин и код ког привредног учесника на тржишту ће корисници тај новац искористити. Они су слободни да одлуче на који начин ће располагати добијеним средствима. С друге стране, додела помоћи у облику робе или услуга, може довести до тога да држава фаворизује одређеног учесника на тржишту, јер ће претходно њихову набавку остваривати код тачно одређеног привредног субјекта. Наравно, то не значи да аутоматски може доћи до нарушавања конкуренције на тржишту, већ треба ценити у сваком конкретном случају. Као превентивни механизам користе се *јавне набавке*, како би се подстицала конкуренција у одређеној грани, и спречило фаворизовање одређених привредних субјеката.

23 У теорији, као и у пракси, поставља се питање, *да ли сиромашни воле више да примају помоћ у новцу или роби*. Одговор на ово питање подразумевао би следећу анализу. Уколико помоћ у роби *приморава* онога ко је прима да троши више те робе, него што би иначе то чинио, онда ће та особа више волети да добија помоћ у новцу. Ако помоћ у роби *не приморава* онога ко је прима да троши више те робе, него што би иначе, онда помоћ у новцу и помоћ у одређеној роби имају *потпуно исти ефекат* на потрошњу и ниво задовољства особе која ту помоћ прима. Више о анализи овог случаја у: Николић, Мојашевић, 2015: 371.

постати пасивни и незаинтересовани за промену свог положаја, уколико су задовољни добијањем социјалне помоћи.

Проблем социјалних неједнакости постаје хроничан пратилац друштвено-економског развоја не само богатих земаља, већ се јаче интензивира у државама „прелазног“ периода. Решења која се намећу у решавању друштвених проблема двојаке су природе. На једној страни, недовољност средстава јавља се као директна последица опште економске и финансијске кризе, чиме се држава објективно ограничава у подмиривању свих јавних издатака. На другој страни, слаби снага друштвеног консензуса у погледу могућности јавног социјалног ангажовања, тако да више нису усамљени захтеви да питања животне егзистенције постану сопствена брига појединаца и њихових неформалних група (Анђелковић, 1997: 177).

Социјална држава има будућност ако буде успешно водила економску, социјалну и развојну политику. Држава у мешовитој тржишној привреди нема много простора ни као власник, ни као предузетник али, без њене законске регулативе прети хаос. Држава вођена рационалном интерпретацијом идеје правде има много више шанси да за своју активност добије подршку различитих сфера друштва. Никад не треба заборавити да су све људске формуле апроксимативне и да феномен социјалне неправде данас и овде не можемо решавати само на основу емоција и идеала. Правда не може да се веже само за утопију, али је извесна обнова утопијских енергија нужан услов успешног изласка из транзиције. Правична оцена резултата реформи у претходном економском систему претпоставка је рационалног деловања савремене социјалне државе данас (Пантић, 1997: 206).

Држава је у обавези да непрестано ради на стварању потребних услова за смањење економске неједнакости и сиромаштва. Често, политичарима је много лакше да донесу одлуку о повећању износа социјалних давања, нарочито у изборном периоду, уместо да раде на изградњи правне државе и владавине права, што ће подстицати долазак нових инвестиција, отварање нових радних места и стварати чврсту основу за успешно решавање проблема сиромаштва. Посматрајући актуелне друштвене, политичке и социоекономске односе у Европи, па и у нашој држави не можемо бити оптимисти да бољи дани долазе. Постојећа мигрантска/избегличка криза, која је захватила читаву Европу, ставила је на тест не само солидарност држава да помогну мигрантима/избеглицима, већ и читав финансијски систем Европе и држава чланица ЕУ. Потребно је улагати много новца у збрињавање тих људи, поред већ растуће економске неједнакости која је свеприсутна у Европи, и не смањује се.

Искључиво препуштање хуманитарном начину задовољавања социјалних потреба изложило би вулнерабилне слојеве становништва својеврсном егзодусу, и ниједно цивилизовано друштво то себи не би смело да дозволи, иако ће и у најразвијенијим деловима света економска неједнакост и сиромаштво остати увек присутни (Анђелковић, 1997: 186).

Литература

Анђелковић, М. (1997). Јавнофинансијска димензија социјалне активности државе; у: Марковић, М. (ур.). *Узроци и последице социјалне диференцијације у нашем друштву данас*. Приштина: Правни факултет Универзитета у Приштини. 175-189.

Бабовић, М. (2010). *Родне економске неједнакости у компаративној перспективи: Европска унија и Србија*. Београд: Социолошко удружење Србије и Црне Горе, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Београду, SeConS – Група за развојну иницијативу.

Преузето: 11. 4. 2016.

<http://www.secons.net/admin/app/webroot/files/publications/Marijajnijiga.pdf>

Беговић, Б. Лабус, М. Јовановић, А. (2014). *Економија за правнике*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање.

Божих, М. (2009). *Економска политика*. Ниш: Правни факултет у Нишу – Центар за публикације.

Божих, М. Голубовић, С. Божих Миљковић, И. (2013). *Економска политика*. Ниш: Пунта.

Варијан, Р. Х. (2013). *Микроекономија*. Београд: Универзитет у Београду, Економски факултет.

Вујаклија, М. (1991). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.

Вукадиновић, Г. Митровић, М. Д. Трајковић, С. М. (2012). *Увод у право*. Београд: Досије студио.

Гавриловић Јовановић, Б. (2013). *Привредни развој са људским ликом*. Београд: Универзитет у Београду, Економски факултет, Центар за издавачку делатност.

Гиденс, Е. (2005). *Социологија*. Београд: Економски факултет.

Јакшић, С. (1997). Утицај социјалне неједнакости на породицу; у: Марковић, М. (ур.). *Узроци и последице социјалне диференцијације у нашем друштву данас*. Приштина: Правни факултет Универзитета у Приштини. 161-175.

Kalleberg, A, L. Sorensen, A, B. (1979). The Sociology of Labour Market. *Annual Review of Sociology*, Vol. 5. 351-379. Према: Бабовић, М. (2010). *Родне економске неједнакости у компаративној перспективи: Европска унија и Србија*. Београд: Социолошко удружење Србије и Црне Горе, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Београду, SeConS – Група за развојну иницијативу. 33-34.

Костић, М. (1997). Потребе, социјалне разлике и криминалитет; у: Марковић, М. (ур.). *Узроци и последице социјалне диференцијације у нашем друштву данас*. Приштина: Правни факултет Универзитета у Приштини. 223-231.

Лековић, В. (2015). Детерминанте економске (не)једнакости и њене импликације за одрживи економски развој. *Економски хоризонти*. 2. 81-97.

Преузето: 11. 4. 2016.

http://www.horizonti.ekfak.kg.ac.rs/sites/default/files/Casopis/2015_2/SR/Vlastimir_Lekovic.pdf

Ловчевић, Ј. (1991). *Институције јавних финансија*. Београд: Службени лист СФРЈ. Према: Анђелковић, М. (2012). *Јавне финансије и финансијско право*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета у Нишу. 69.

Марковић, М. (1997). Основни узроци и последице социјалне диференцијације; у: Марковић, М. (ур.). *Узроци и последице социјалне диференцијације у нашем друштву данас*. Приштина: Правни факултет Универзитета у Приштини. 53-69.

Николић, Љ. Мојашевић, А. (2015). *Економија за правнике*. Ниш: Медивест Ниш.

Obsberg, L. (1984). *Economic Inequality in the United States*. New York: M. E. Sharpe, Inc. Armonk. Према: Гавриловић Јовановић, Б. (2013). *Привредни развој са људским ликом*. Београд: Универзитет у Београду, Економски факултет, Центар за издавачку делатност. 128.

Пантић, Д. (1997). Социјална правда од утопије до транзиције; у: Марковић, М. (ур.). *Узроци и последице социјалне диференцијације у нашем друштву данас*. Приштина: Правни факултет Универзитета у Приштини. 203-209.

Попов, Ђ. Станковић, Ф. (2012). *Основи економије*. Нови Сад: Универзиту Новом Саду, Правни факултет, Центар за издавачку делатност.

Ray, D. (1998). *Development Economics*. Princeton: Princeton University Press. Према: Гавриловић Јовановић, Б. (2013). *Привредни развој са људским ликом*. Београд: Универзитет у Београду, Економски факултет, Центар за издавачку делатност. 128, 180.

Савић, С. (2011). Правне вриједности. *Годишњак Правног факултета Универзитета у Бањој Луци*. 33. 11-38.

Преузето: 11. 4. 2016.

<http://www.godisnjakpf.rs/wp-content/uploads/2012/01/savic11.pdf>

Симоновић, Д. (2014). *Радно право*. Београд: Пројурис.

Правни прописи

Универзална декларација о људским правима.

Преузето: 10. 4. 2016.

<http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/12.%20Univerzalna%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima.pdf>

Устав Републике Србије. *Сл. гласник РС*. Бр. 98. 2006.

Зако о раду. *Сл. гласник РС*. Бр. 24. 2005. 61. 2005. 54. 2009. 32. 2013. 75. 2014.

Закон о социјално-економском савету. *Сл. гласник РС*. Бр. 125. 2004.

Закон о социјалној заштити. *Сл. гласник РС*. Бр. 24. 2011.

Интернет адресе

Светска банка (World Bank)

<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?page=1>

Aleksandar Mihajlović,

PhD student at the Faculty of Law, University of Niš

ECONOMIC INEQUALITY AND REDISTRIBUTION

Summary

Economic inequality, as a central topic of this article, is one of the main reasons of state intervention. Today, it represents contemporary „disease“ of all states in the world, regardless they are commercially and economically stable or not. The sources of the economic inequality and its increase provoke more needs of state intervention. State strives to reduce negative consequences through its intervention, support commercial activities, provide new workplaces, implement effective social policy to vulnerable citizens. Some measures which state uses in its activities are: minimum salaries; transfer payments; negative income tax; aid in goods and services. All of these measures cannot be observed isolated only in one state, but in cooperation with other state activities on the global level through different regional and international networking.

Key words: *economic inequality, state intervention, redistribution.*

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

34(082)

ЗБОРНИК радова студената докторских студија права / [уредници Саша
Кнежевић, Небојша Раичевић]. - Ниш : Правни факултет Универзитета, 2016
(Ниш : Медивест). - 491 стр. ; 24 см

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. -
Библиографија
уз све радове. - Summaries.

ISBN 978-86-7148-224-0

1. Кнежевић, Саша [уредник]

а) Право - Зборници

COBISS.SR-ID 228002060